

<https://>

УДК 027.54(477-25)НБУВСІАЗ:025.5]”364”

Оксана Желай,

кандидат наук із соціальних комунікацій, старший науковий співробітник,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: ksenia0101@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5498-0559>

БІБЛІОТЕЧНО-АНАЛІТИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ. НА ПРИКЛАДІ СІАЗ НБУВ

У статті висвітлено науково-методологічні та практичні аспекти організації бібліотечно-інформаційного, зокрема бібліотечно-аналітичного обслуговування відповідно до інформаційних потреб соціуму в умовах війни; проаналізовано роль наукової бібліотеки у системі протистояння російській інформаційній агресії.

Розглянуто та узагальнено досвід СІАЗ НБУВ з інформаційно-аналітичного супроводу управлінських владних структур і забезпечення суспільно-інформаційних запитів у військовий період; визначено ефективні методологічні підходи виробництва інформаційних науково-інтелектуальних бібліотечних продуктів. Закцентовано увагу на актуальності інформаційно-аналітичного напрямку роботи наукової бібліотеки щодо вивчення проблематики вітчизняного інформаційного простору, запобігання негативним інформаційним проявам та забезпечення користувачів перевіреною суспільно значущою інформацією в період інформаційного протистояння.

Ключові слова: наукова бібліотека у військовий період, СІАЗ НБУВ, вітчизняний інформаційний простір, електронні ЗМІ, інформаційно-аналітичний супровід управлінських владних структур, бібліотечні інформаційно-аналітичні продукти.

Сучасні виклики, зокрема російсько-українська війна, ворожі інформаційні кампанії спонукають вітчизняні бібліотеки до адаптації діяльності відповідно до змін користувацьких запитів, актуалізують інформаційне, науково-аналітичне бібліотечне забезпечення всіх сфер суспільних відносин: від просування державної політики, національних інтересів у стратегічних комунікаціях до вирішення питань у повсякденному житті громадян.

Метою статті є проаналізувати вже набутий досвід діяльності наукової бібліотеки в період війни та посилення ворожих інформаційних кампаній, визначити й узагальнити найбільш дієві методологічні підходи у реалізації бібліотечного науково-інтелектуального, інформаційно-аналітичного забезпечення цільових користувачів і широкої користувачької аудиторії відповідно до змін суспільно-інформаційних запитів.

Дослідники приділяють значну увагу особливостям задоволення запитів соціуму на суспільно важливу інформацію в період військового протистояння. Різні аспекти місії бібліотеки, а також специфіку реалізації бібліотекою інформаційної, наукової, аналітичної роботи, зокрема у військовий період, досліджували В. Горвий, О. Аулін, Ю. Половинчак, С. Горова, Т. Вилегжаніна, В. Пальчук, А. Потіха, Н. Аксьонова.

Вітчизняна бібліотечна спільнота вже має певний досвід адаптації бібліотечно-інформаційного комплексу до роботи в складних умовах, зумовлених початком військової агресії Росії проти України у 2014 р., коли поточні виклики та проблеми у країні стали суттєво впливати на формування нових інформаційних потреб українського суспільства.

Відповідно до нових суспільно-інформаційних запитів бібліотечна галузь продовжує активно модернізувати свою діяльність. Особливу роль у цих процесах відіграють наукові бібліотеки, які є важливими й найбільш відповідними інституціями з інформаційно-знанневого забезпечення науки і державного управління, освіти і виробництва, які є передовими ланками з упровадження інноваційних видів бібліотечного сервісу та сучасних технологічних алгоритмів в організації роботи персоналу, адаптації зарубіжного досвіду й поглиблення взаємодії на галузевому рівні.

У 2014 р. Наказ Міністерства культури України № 773 [1] забезпечив координацію та методологію реалізації комплексної програми інформаційно-комунікаційного бібліотечного обслуговування нових інформаційних користувачьких потреб; у тренінгових центрах обласних універсальних наукових бібліотек (ОУНБ) пройшли підготовку працівники бібліотечної мережі для надання якісних бібліотечно-інформаційних послуг для нової категорії користувачів – внутрішньо переміщених осіб (ВПО), налагодження ефективних механізмів комунікації громадян з місцевими органами влади, сприяння соціальній адаптації переселенців. У регіонах фахівці ОУНБ організовували соціологічні дослідження з вивчення інформаційних запитів новоприбулих громадян та ефективності їх обслуговування, активно оновлювали інформаційні ресурси, освоювали нові бібліотечні сервіси [2, с. 292].

Фахівці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) від початку російської агресії з 2014 р. вивчають бібліотечно-бібліографічні,

соціокультурні, інформаційно-консультативні аспекти роботи бібліотек у кризових, зокрема військових умовах; науковці Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ (СІАЗ НБУВ) зосереджують свою увагу на вдосконаленні навиків професійної аналітики й інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для якісного науково-інформаційного забезпечення користувачького попиту; відпрацьовують найбільш ефективні методики інформаційно-аналітичної роботи, зокрема у напрямі дослідження проблем функціонування вітчизняного інформаційного простору в умовах війни й інформаційної агресії [2, с. 292].

Наразі вплив негативних інформаційних ворожих кампаній є суттєвою загрозою функціонуванню національного інформаційного простору та забезпеченню суспільства об'єктивною суспільно значущою інформацією.

Глобалізація інформації, її вседоступність нівелювали або суттєво знизили фактори контролю даних, стандарти достовірності, міру відповідальності першоджерел у разі дезінформування користувачів. Глобальні тенденції разом із технічними можливостями дали змогу переміщати інформацію на великі відстані одним кліком, формувати штучні мережі груп впливу для поширення та популяризації тієї чи іншої інформації, маніпулювати, тобто використовувати прийоми комбінації даних таким чином, щоб не так поінформувати користувача про події та явища, скільки штучно підштовхнути його до формування потрібної думки, алгоритму поведінки, формули реакції, прийняття необхідного рішення. Тому ми сьогодні й говоримо про такі явища, як інформаційна війна, мова ворожнечі, пропаганда, дезінформація, маніпуляція, фейк – «сміттєві» елементи сучасного глобалізованого інформаційного простору, основна функція яких прямо протилежна головній функції інформації: інформувати, а не вводити в оману, маніпулювати чи впливати [3].

Деструктивні інформаційні прояви актуалізують питання про те, до яких меж має функціонувати інформація, що надходить з інших країн, який обсяг вона має займати в національному інформаційному просторі, яким чином у правовому полі регулювати ці інформаційні потоки. І цей аспект став дуже важливим у зв'язку з появою нових видів зброї, серед них і так звана інформаційна зброя [4, с. 18].

Мета інформаційної зброї країни-агресора Росії – сіяти страх і панічні настрої, розпалювати ворожнечу і викликати зневіру українців у власних силах й ідентичності, спотворювати віру у споконвічні національні цінності і устої, підривати довіру до державних інституцій, розхитувати суспільно-політичний лад у країні. «Зменшення ментальної цінності нації знижує

її стійкість в боротьбі і врешті-решт може призвести до втрати нею своїх позицій у політичному і суспільному процесах. Питання ментальності, розвитку національної своєрідності в умовах глобалізаційних перетворень та інформатизації стає особливо злободенним. При цьому зростає увага до суспільних інформаційних ресурсів у бібліотечних установах, оскільки бібліотеки з впровадженням електронних інформаційних технологій знову повертаються в середовище активних інформаційних обмінів, у світ знання», – зазначає професор В. Горовий [4, с. 12].

Це актуалізує роботу бібліотек, зокрема національних та наукових, які є провідними учасниками системи наукової комунікації, які мають досвід інформаційного, науково-аналітичного забезпечення суспільно-інформаційних запитів у військовий час. Медіа та інші інформаційні служби, серед яких, перш за все, – бібліотеки та архіви – визнані у всьому світі важливими інструментами, що допомагають людям приймати рішення з урахуванням повноти всієї наявної інформації. Вони є тими засобами, за допомогою яких суспільства дізнаються про себе правду, підтримують діалог у громадах і в цілому з населенням та створюють відчуття єдності, що допомагає захищати національний інформпростір, самобутність і віру, здобутки нації.

Наразі у протистоянні з кремлівською пропагандою у вітчизняному інформаційному просторі беруть участь державні інституції, медіа-спільнота, бібліотечні установи й архіви, громадські та волонтерські інформаційні групи й організації. Служба безпеки України (СБУ), Головне управління Міноборони України (ГУ Міноборони України), Рада Національної безпеки України (РНБОУ), Центр протидії дезінформації при РНБОУ (ЦПД РНБОУ), Міністерство зовнішніх зв'язків України (МЗСУ), Міністерство культури та інформаційної політики (МКІП) й інші державні органи посилюють та консолідують свої зусилля для протистояння в інформаційній війні з РФ, активно викривають рашиську брехню і наративи кремлівських пропагандистів.

Важливою складовою у заходах з подолання наслідків ворожої пропаганди й дезінформації та запобігання їхнім негативним проявам є системний моніторинг інформаційного простору України для аналізу певної проблематики. Адже для прийняття виважених і дієвих рішень, для реалізації поточних і стратегічних завдань в інформаційній та інших сферах органи державної влади потребують фахової аналітики. Тому вже багато років поспіль СІАЗ НБУВ здійснює інформаційно-аналітичний супровід органів державної влади, зокрема силових відомств України. У рамках виконання завдань проєктів на замовлення державних управлінських структур бібліотечні фахівці-аналітики СІАЗ на основі інформаційного моніторингу

й аналітико-синтетичної обробки первинної інформації, а також експертного аналізу певної проблематики виготовляють реферативні, оглядові, інформаційно-аналітичні, науково-прогнозні бібліотечні продукти.

Серед спеціальних випусків, що виготовлялися на замовлення протягом останніх років, варто відзначити інформаційно-аналітичний бюлетень «Аналіз чинників суспільного збурення у відображенні електронних ЗМІ», у процесі виготовлення якого бібліотечними фахівцями-аналітиками СІАЗ здійснювався моніторинг медійного відображення регіональних особливостей в інформаційному полі України; аналізувалося висвітлення в регіонах України гострих проблем і конфліктів, що спричиняють реальну громадську дію та проблеми безпекового характеру. Щотижня замовники отримували матеріали бюлетеня на основі аналізу електронних ЗМІ щодо інформаційної картини регіонів України; різносторонні показники випусків бюлетеня акцентували увагу масмедіа до певної проблематики, динаміки та чинників інформаційних сплесків.

«Події. Персони: регіональний зріз» – це ще один проєкт, у рамках якого здійснювався масштабний моніторинг медійного висвітлення певних тем і персон по регіональних електронних ЗМІ. Для виготовлення щотижневих випусків бюлетеня «Події. Персони: регіональний зріз» вивчалось медійне висвітлення безпекових питань життєдіяльності територіальних громад, ситуація в областях із захворюваністю на COVID-19, діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, розвиток регіональної економіки, стан соціальної сфери тощо. На основі цифрових показників формувалася рейтинг тематичних рубрик та персон, узагальнені результати візуалізувалися в таблицях та діаграмах для відображення динаміки та ступеня інформаційної уваги до певної регіональної проблематики чи ситуації [5].

У 2022 р. в рамках реалізації завдань на замовлення фахівці СІАЗ почали інформаційно-аналітичну роботу у проєкті «Спростування дезінформації». У результаті щоденного інформаційного моніторингу відбувається аналіз медійного висвітлення проявів інформаційної війни: ворожої пропаганди, дезінформації, маніпуляції. Переглядаються електронні ЗМІ загальнонаціонального та регіонального рівнів.

Відібраний та систематизований інформаційний ресурс розміщується на сторінках електронного бюлетеня «Спростування дезінформації», матеріал оновлюється щодня відповідно до інтенсивності виходу тематично-релевантних новин і повідомлень в електронних ЗМІ; цифрові показники характеризують рівень висвітлення цієї проблематики загальноукраїнськими та регіональними ЗМІ (рис. 1–2).

«Інформаційний вплив Росії за кордоном після її повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого збільшився в кілька десятків разів», – наголосив виконавчий директор Інституту постінформаційного суспільства Д. Золотухін. За його словами, кількість коштів, які Росія витрачає за кордоном у всьому світі, щоб збільшити свій інформаційний вплив, є найвищою за весь час війни з 2014 р. [6].

«Почавши війну проти України, Москва водночас розгорнула суцільну індустрію брехні для виправдання агресії та відволікання від власних проблем усередині РФ. У зв'язку з цим необхідна протидія, щоб голос ЄС звучав у світі голосніше за Кремль», – написав голова зовнішньополітичної служби Євросоюзу Ж. Боррель у блозі на сторінці Європейської служби зовнішніх дій (ЄСЗД). За його словами, інформаційні маніпуляції Москви глобальні та працюють у промисловому масштабі, будучи одним із критичних інструментів війни. «У той час як бомби Путіна вбивають людей в Україні, його індустрія інформаційних маніпуляцій атакує уми людей у Росії та глобальному вимірі, намагаючись нав'язати їм хибне розуміння, хто відповідальний за ці вбивства, за ті рахунки за електрику, які вони не можуть сплатити, економічні проблеми і за голод, що посилюється після того, як Росія почала війну», – пише Ж. Боррель [7].

Через посилення деструктивних інформаційних кампаній у світовому інформ-просторі протягом останнього десятиліття в розбудову системи протистояння включилися потужні міжнародні структури, керівництва медійних і соціальних мереж, наукові та освітні дослідницькі інститути: ООН запустила платформу з перевірки фактів Verified, яку підтримали Facebook, Twitter, YouTube, TikTok, Al Jazeera, Deutsche Welle та Euronews; Facebook, Twitter, YouTube, Telegram ввели жорсткий контроль контенту, маркування підозрілих повідомлень, блокування та видалення фейкових повідомлень. Завдяки міжнародній донорській підтримці в країнах Європи та Азії працюють сотні програм з медіаграмотності на рівні шкіл, закладів вищої освіти, активні представники громадянського суспільства, створено десятки ігрових навчальних платформ [3, с 11].

Верховний представник Євросоюзу Ж. Боррель повідомив про запуск Євросоюзом нової платформи «Центр обміну інформацією та аналізу» для протидії дезінформаційним кампаніям Росії та Китаю, а також попередив про «нову хвилю» дезінформації за допомогою сфабрикованих зображень, фейкових відео, а також замаскованих псевдо-ЗМІ, тобто вебсайтів, що видають себе за засоби масової інформації. Як зазначено в нещодавньому звіті діючого підрозділу ЄС з питань дезінформації «Stratcom», більшість іноземних інформаційних маніпуляцій у 2022 р. були зосереджені

на наративах, що підтримують російське вторгнення в Україну [8]. Таким чином, особливої гостроти набуває проблематика протидії ворожим інформаційним нападам, питання оперативного забезпечення системи соціальних комунікацій достовірною авторитетною суспільно значущою інформацією для нейтралізації негативних інформ-впливів.

Аналіз результатів моніторингу щодо викриття неправди, дезінформації, маніпуляції свідчить, що у вітчизняних онлайн-медіа системно викриваються кремлівські наративи, спростовуються брехня та фейки, висвітлюються діяльність органів державної влади, журналістів, волонтерів щодо боротьби з ворожою пропагандою.

Як показують матеріали електронного бюлетеня «Спростування дезінформації», в усіх областях України медійна спільнота досить уважно відстежує і висвітлює прояви російських деструктивних інформаційних атак, особливо тих, що потенційно є загрозовими для життєдіяльності їхніх територіальних громад.

Так, наприклад спостерігався сплеск ворожої пропаганди в інформполі регіонів України на тлі загрози блекауту через масовані ракетні удари від жовтня 2022 р. й до лютого 2023 р., коли країна опинилася в напівтемряві. Російські ботоферми намагалися активно сіяти страх та ворожнечу за допомогою фейків та викривлення інформації у ТГ-каналах, Facebook-спільнотах. На тлі аварійних відключень електроенергії у загальнодоступній групі ФВ «Комуналка ІФ», у якій понад 53 тис. учасників обговорюють проблеми ЖКГ Івано-Франківська, стали ширитися дописи з такими повідомленнями: «Поки люди сидять без світла, держава продає електрику в Європу», «А Бурштинська станція молотить на повну потужність і жене світло на експорт», «У Франківську весь день електроенергії немає, а Київ і Дніпро – забезпечені» тощо.

Онлайн-медіа Івано-Франківщини оприлюднювали офіційну інформацію органів центральної та місцевої державної влади: попередження ЦПД РНБО про фейки і маніпуляції щодо вимкнень електроенергії, заяву ДТЕК про фейкові канали з назвою компанії для маніпулювання суспільною свідомістю, заклик міського голови Івано-Франківська Р. Марцінківка не вестися на провокації та фейки тощо. Регіональні онлайн-ЗМІ надавали коментарі та роз'яснення авторитетних фахівців і експертів, розвінчували фейки і, таким чином, викривали ворожу пропаганду у відповідних публікаціях місцевих видань: «Як росіяни сіють у франківську ворожнечу за допомогою фейків про відключення світла» (<https://pravda.if.ua/yak-rosiyany-siyut-u-frankivsku-vorozhnechu-za-dopomogoyu-fejkiv-providklyuchennya-svitla/>); «Ворожі боти розганяють паніку в чатах ЖК на

тему блекауту, – Шаповалов» (<https://firtka.if.ua/blog/view/vorozhi-botirozganiaiut-paniku-v-chatakh-zhk-na-temu-blekautu-shapovalov>); «Як на Франківщині розганяють російську пропаганду та «розкачують» обурення щодо відключень світла» (<https://versii.if.ua/publikacii/yak-na-frankivshhyni-rozganayaut-rosijsku-propagandu-ta-rozkachuyut-oburennya-shhodo-vidklyuchen-svitla/>) та в інших новинах і публікаціях, як можна побачити на рис. 3.

J46		🔍					
	A	B	C	D	E	F	
30	28	фirtka.if.ua	Вороги боти розганяють паніку в чатах ЖК на тему блекауту, – Шаповалов	26.11.22	https://firtka.if.ua/blog/view/vorozhi-botirozganiaiut-paniku-v-chatakh-zhk-na-temu-blekautu-shapovalov	1	
31	29	ПНК	Інформація про новий наступ з Білорусі – фейк, щоб посилити паніку – ГУР	28.11.22	https://pik.net.ua/2022/11/28/informatsiya-pro-novyy-nastup-z-bilorusi-fejki-shob-posilyty-paniku-gur/	1	
32	30	фirtka.if.ua	Хочуть розділити українців: Іванофранківці закликають не вестися на фейки	29.11.22	https://firtka.if.ua/blog/view/hochut-rozdieliti-ukrayintsi-ivano-frankivtsi-zaklikaють-ne-vestisya-na-fejki	1	
33	31	Правда твоєї міста	ЯК РОСІЙСЬКІ СМЕРТЬ У ФРАНКІВСЬКІЙ ВОРОЖНІЧІ ЗА ДОПОМОГОЮ ФЕЙКІВ ПРО ВІДКЛЮЧЕННЯ СВИТЛА	01.12.22	https://pravda.if.ua/yak-rosiyani-smert-u-frankivskiy-vorozhnich-za-dopomogoju-fejki-pro-vidklyuchennya-svitla/	1	
34	32	фirtka.if.ua	«Енергетична криза – теж елемент війни»: на сторінці очільника Івано-Франківська працюють шахраї, які дають ботферми ворога	06.12.22	https://firtka.if.ua/blog/view/energetichna-kriza-tezh-elem-ent-viyni-na-storinici-ochilnika-ivano-frankivskya-pratsiuyut-shhahrayi-yaki-daють-botfermi-voroga	1	
35	33	ПНК	ДТЕК попереджає про фейкові канали з назвою компанії	07.12.22	https://pik.net.ua/2022/12/07/dtek-poperedzhaє-pro-fejki-z-nazvoju-kompaniy/	1	
36	34	Ратуша	У Франківську «заминували» приміщення ОДА	07.12.22	https://www.ratusha.if.ua/iv-frankivskiy-zaminuvayli-prymishchennya-oda/	4	
37	35	ПНК	Окупанти поширюють фейк про чіботи грошову винагороду за знищення військових РФ – Генштаб	08.12.22	https://pik.net.ua/2022/12/08/okupanti-poshyruyut-fejki-pro-niboto-groshovu-vynagrodu-za-znyshchennya-viyskovykh-rf-genstah/	1	
38	36	Версії.if.ua	Розкидання «електромайдану»: як антиваки перетворилися на союзників Росії	20.12.22	https://versii.if.ua/novynu/rozkytannya-ekonomajdanu-yak-antivaky-peretvorilysi-na-soyuznykiv-rosiyi/	1	

Рис. 3. Електронний бюлетень «Спростування дезінформації».

Показники по онлайн-медіа Івано-Франківської області
(2022, листопад/грудень)

У період загрози блекауту онлайн-медіа Хмельниччини також активно протистояли агресивним інформаційним атакам, надавали коментарі та роз'яснення представників органів центральної та місцевої державної влади, фактчекерських проєктів, зокрема спростування ЦПД РНБО та Прем'єр-міністра Д. Шмигала фейку про «неякісні» засоби ППО з Німеччини, оскільки, як наголосив Д. Шмигаль, «дев'ять із десяти ракет (німецької системи) влучають у ціль»; розвінчування російських нарративів головою МЗС Д. Кулебою; результати розслідувань фактчекерів «Детектор медіа», «The Insider», «Брехунець» щодо фейкової мапи відключень від Укренерго, щодо «влучання» натівської системи ППО по будинку в Києві та щодо інших маніпуляцій і брехні у публікаціях: «Фейкова мапа відключень, шкідливі застосунки та пабліки для родичів військових (https://ye.ua/syspilstvo/62133_Feykova_mapa_vidklyichen_shkidlivy_zastosunki_ta_pabliki_dlya_rodichiv_viyskovykh_yak_rosiyani_

zbrayuyt_dani_ukrayinciv.html); «Додаток із графіком відключень світла від «Укренерго» – фейк» (<https://vsim.ua/Podii/dodatok-iz-grafikom-vidklyuchen-svitla-vid-ukrenergo-feyk-11705717.html>); «Масовий ракетний обстріл: які фейки поширювала російська пропаганда» (https://ye.ua/sypilstvo/61599_Masoviy_raketniy_obstril_yaki_feyki_poshiryivala_rosiyska_propaganda.html); «Фейки про продаж електроенергії, Херсон та рішення суду у Гаазі: підбірка тижня» (https://ye.ua/sypilstvo/61654_Feyki_pro_prodash_elektroenergiyi_Herson_ta_rishennya_sudu_u_Gaazi_pidbirka_tizhnya.html), а також в інших новинах і публікаціях, як можна побачити на рис. 4.

A	B	C	D	E	F	
24	19	Єдині новини Новини Хмельницького "Е"	Фейки на фоні проблем з електропостачанням, фішинг та дезінформація про виїзд посольств	22.10.22	https://ye.ua/sypilstvo/61240_Feyki_na_foni_problemi_z-elektruposhtachanniam_fishing_ta_deinformatsiya_pro_viyid_posolistv.html	1
25	20	Єдині новини Новини Хмельницького "Е"	Як російська пропаганда працює за кордоном: фейки про брудну бомбу та інша дезінформація	26.10.22	https://ye.ua/sypilstvo/61303_Yak_rosiyska_propaganda-pracuyve-za-korodnom-feyki-pro-brudnu-bombu-ta-insha-deinformatsiya.html	1
26	21	Єдині новини Новини Хмельницького "Е"	Новий фейк росії: «Гольца хоче взалюбити частину України і тому буде емерджент від Хмельницької АЕС до Мінська»	27.10.22	https://ye.ua/economica/61320_Noviy_feyk_rossiyi_Polscha_hochet_vzalubiti_chastynu_Ukrayini_i_tomu_bude-emerzhennt-vid-Xmelnyckoyi-AES-do-Minskya.html	1
27	22	Єдині новини Новини Хмельницького "Е"	Фейки про причину подорожчання львів та платний Viber: підбірка тижня	29.10.22	https://ye.ua/sypilstvo/61333_Feyki_pro-prichynu-podorozhchannya-lyviv-ta-platnyi-Viber-pidbirka-tizhnya.html	1
28	23	vsm.ua	Додаток із графіком відключень світла від «Укренерго» – фейк	30.10.22	https://vsim.ua/Podii/dodatok-iz-grafikom-vidklyuchen-svitla-vid-ukrenergo-feyk-11705717.html	1
29	24	Єдині новини Новини Хмельницького "Е"	Як працює російська пропаганда у Європі: нарратив про дискримінацію культури, фейки у Польщі та підтримка у Німеччині	02.11.22	https://ye.ua/sypilstvo/61318_Yak-pracuyve-rosiyska-propaganda-u-eyropi-narativ-pro-diskriminatsiyu-kulturi-feyki-u-Polschi-ta-pidtrymka-u-Nimechchini.html	1
30	25	Єдині новини Новини Хмельницького "Е"	Як російська дезінформація підтримує танки: підбірка фейків тижня	05.11.22	https://ye.ua/sypilstvo/61344_Yak_rosiyska-deinformatsiya-pidtrymuye-tankiv-pidbirka-feykiv-tizhnya.html	1
31	26	Єдині новини Новини Хмельницького "Е"	Повернення «коляснических ботів» та фейки про іракедний газ: підбірка тижня	09.11.22	https://ye.ua/sypilstvo/61509_Poverнення-kolyasnicheskikh-botiv-ta-feyki-pro-irakedniy-gaz-pidbirka-tizhnya.html	1
32	27	Єдині новини Новини Хмельницького "Е"	Фейки про звільнення Херсону та донорську кров: підбірка тижня	12.11.22	https://ye.ua/sypilstvo/61547_Feyki-pro-zvinnennya-Hersonu-ta-donorsku-krov-pidbirka-tizhnya.html	1
33	28	Єдині новини Новини Хмельницького "Е"	Масовий ракетний обстріл: які фейки поширювала російська пропаганда	16.11.22	https://ye.ua/sypilstvo/61599_Masoviy_raketniy_obstril_yaki_feyki_poshiryivala_rosiyska_propaganda.html	1

Рис. 4. Електронний бюлетень «Спростування дезінформації».

Показники по онлайн-медіа Хмельницької області (2022, листопад/грудень)

Ще один помітний інфосплеск у центральних та регіональних електронних ЗМІ був викликаний проявами агресивної молодіжної субкультури «ПВК Редан», що набула швидкого поширення у вітчизняних спільнотах соцмереж та ТГ-каналах.

Онлайн-медіа в усіх регіонах України розміщували матеріали з роз'ясненнями деструктивної суті «ПВК Редан», висвітлювали організовану правоохоронцями випереджальну кампанію з протидії негативним наслідкам популярної течії: відслідковування кіберполіцейськими ворожих інформвкідів, затримання адміністраторів телеграм-каналів агресивної субкультури, виявлення масових зібрань молоді і запобігання зіткненням і бійкам між ними, проведення профілактичних бесід і роз'яснень серед молоді в навчальних закладах. Ці та інші аспекти проблемної теми висвітлювалися в повідомленнях центральних і регіональних онлайн-ЗМІ,

зокрема у таких: «У кількох містах України підлітки з російської «ПВК Редан» збирались для масових бійок» (<https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/27/7391264/>), «ПВК «Редан»: що треба знати батькам та яка ситуація на Кіровоградщині» (<https://gre4ka.info/suspilstvo/73150-pvk-redan-shcho-treba-znaty-batkam-ta-iaka-sytuatsiia-na-kirovohradshchyni>); «Правоохоронці перешкоджають поширенню на Хмельниччині агресивного молодіжного руху» (<https://podillyanews.com/2023/03/02/pravoohorontsi-pereshkodzhayut-poshyrennyu-na-hmelnichchyni-agresyvno-molodizhnogo-ruhu/>), «ЧВК Редан: задержания представителей молодежной группировки прошли в Киеве, Днепре, Черкассах и Гомеле» (<https://frazza.com/video/321403-chvk-redan-zaderzhaniya-predstavitelej-molodezhnoj-gruppirovki-proshli-v-kieve-dnepre-cherkassah-i-gomele>), «У Дніпрі затримали адміністратора телеграм-каналу агресивної субкультури «Редан»» (<https://11tv.dp.ua/news/dp/20230301-u-dnipri-zatrymaly-administratora-telegram-kanalu-agresyvnoyi-subkultury-redan.html>).

Таким чином, аналіз матеріалу бюлетеня «Спростування дезінформації» показує досить пильну увагу центральних та регіональних електронних ЗМІ до ворожої пропаганди, прояв і вплив якої безпосередньо зачіпає питання життєдіяльності місцевих громад. Водночас, при порівнянні контенту центральних і місцевих онлайн-медіа, простежується значно менша увага регіональної медіаспільноти щодо розкриття проросійських наративів, що не мають регіонального контексту, а несуть загальнодержавні ризики; у місцевих електронних ЗМІ значно менше публікацій щодо спростування маніпуляцій та викриття ворожих інформкампаній загальноукраїнського, міжнародного, світоглядного виміру.

На ситуацію в регіональній медіасфері, безумовно, негативно вплинула російсько-українська війна, особливо повномасштабне вторгнення Росії на початку 2022 р. Серед чинників, що ускладнюють діяльність медіаспільноти, це, зокрема зменшення штату працівників, оскільки багато з них стали до лав ЗСУ, а частина медійниць з дітьми вимушено виїхали за кордон. Внаслідок тимчасової окупації частини територій України редакції ряду сайтів і телеканалів евакуювалися, часто втрачаючи свою техніку та робочі бази, студії, технічне обладнання. Тож не всі з них змогли продовжити роботу після релокації. Більшість місцевих ЗМІ в неокупованих регіонах продовжила роботу, але частина з них припинила діяльність, зокрема й через фінансові труднощі. За час війни вже понад 200 регіональних медіа припинили свою діяльність в Україні [9].

До того ж, відповідно до Рішення РНБОУ [10], наразі діють певні регулятивні правила діяльності в медіасфері на час дії правового режиму воєнного

стану, адже в умовах війни «реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки».

Сукупність перелічених факторів, що наразі простежується в національній медіасфері, стримує тематичне та контекстне урізноманітнення повідомлень електронних ЗМІ, обмежує кількісні показники їхніх стрічок новинного ряду, ускладнює певною мірою функціонал низки сайтів, зменшує обсяг інформаційного ресурсу на сайтах-агрегаторах.

З огляду на складності й специфіку функціонування медіасфери та для визначення найбільш ефективних методик інформаційного моніторингу, аналітики СІАЗ у процесі виконання завдань проекту «Спростування дезінформації» досліджували алгоритми роботи агрегаторів новин і роботу вебінструментарію інтернет, особливості функціонування регіональних онлайн-медіа. Зокрема здійснювалося визначення ключових слів для тематичного пошуку, складання списку регіональних онлайн-медіа і вивчення інтерфейсу та функціоналу їхніх сайтів для моніторингу контенту й пошуку за ключовими словами; порівняння результатів пошуку та відбору релевантного тематичного інформресурсу за допомогою вебінструментарію Google, агрегатора новин Інтернет-порталу UKR.NET, Інтернет-сервісу Стрічка.ком, Inoreader тощо.

Робота в проєкті організована на основі Google-сервісу, завдяки чому всі виконавці можуть одночасно працювати в Excel-таблиці: додавати відібраний інформаційний ресурс, перевіряти релевантність матеріалу, вирішувати питання функціоналу Google-інструментарію, а замовники у зручний для них час можуть звертатися до бюлетеня за результатами моніторингу.

Сторінки електронного бюлетеня «Спростування дезінформації» показують медійну динаміку, зокрема інтенсивність висвітлення й викриття центральними та регіональними електронними ЗМІ кривітської пропаганди, фейків, маніпуляції, що, своєю чергою, є підґрунтям для висновків та узагальнення проявів деструктивних інформаційних атак і їх вплив на суспільно-політичну ситуацію. Таким чином, очевидно, що результати професійної аналітики доповнюють стратегічний знанневий ресурс, на основі якого представники органів державної влади розроблюють і ухвалюють відповідні актуальні управлінські рішення, зокрема щодо запобігання негативним наслідкам ворожої пропаганди.

Ще одна важлива тема, до якої прикута наукова увага бібліотечних фахівців-аналітиків СІАЗ – це інформування українців про варіанти та можливості піклування про своє психічне здоров'я. Ця проблематика особливо загострилася після російського широкомасштабного вторгнення,

оскільки військові дії підвищують ризик стресів та психічних розладів у людей, що, своєю чергою, актуалізує питання своєчасного та якнайповнішого забезпечення інформаційних запитів про психологічну допомогу.

Наразі бібліотечними фахівцями-аналітиками СІАЗ продовжується реалізація започаткованого у 2022 р. важливого проєкту, мета якого: моніторинг, акумуляція та систематизація електронного медіаресурсу щодо проблем психічного/ментального здоров'я українців через вплив війни. Результати моніторингу ЗМІ та досліджень по цій темі відображаються в інформаційно-аналітичному бюлетені «Інформаційні можливості подолання стресу», випуски якого розміщені на вебсайті Центру досліджень соціальних комунікацій НБУВ (<https://nbuviar.gov.ua/proekty/informatsiino-analitychni-vydannia/informatsiini-mozhlyvosti-podolannia-stresu-proekty>).

Випуски електронного бюлетеня «Інформаційні можливості подолання стресу» акумулюють експертні аналітичні статті науковців СІАЗ і ресурси онлайн-медіа щодо всебічного висвітлення проблематики піклування про психічне здоров'я: стан та перспективи розвитку психосоціальної підтримки громадян з боку держави, волонтерів, міжнародних та благодійних організацій, інформаційно-бібліотечної мережі; у випусках бюлетеня наводяться наявні дієві психологічні поради, техніки, мотиваційні рекомендації для громадян, вказуються столичні та регіональні контакти й локації діючих закладів і практикуючих психологів для можливості оперативної консультації з фахівцем, отримання фахової меддопомоги.

У матеріалах бюлетеня, зокрема, висвітлюються етапи та результати втілення ініціативи першої леді О. Зеленської зі створення Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки з метою розбудови української ефективної системи якісних і доступних послуг із психічного здоров'я на основі найкращих світових й вітчизняних практик. Дружина Президента активно сприяє залученню міжнародної підтримки та експертизи завдяки систематичним зустрічам та перемовинам із представниками ВООЗ, агенцій ООН, політичними лідерами і представниками медичної сфери США, Ізраїлю, Бельгії, Канади, Швейцарії; бере участь у міжнародних і всеукраїнських конференціях та нарадах.

Розробку і впровадження Всеукраїнської програми ментального здоров'я координує Проєктний офіс МОЗ України, команда якого напрацьовує необхідні рішення, взаємодіє з міністерствами, міжнародними та громадськими організаціями, організовує онлайн і офлайн-зустрічі, здійснює комунікацію із СІАЗ НБУВ.

На запрошення Проєктного офісу науковці СІАЗ брали участь в онлайн-конференціях, зокрема у міжнародному Українсько-Бельгій-

ському науковому онлайн-семінарі «Досвід реформи системи та послуг із психічного здоров'я» 31 серпня 2022 р.

Випуски інформаційно-аналітичного бюлетеня «Інформаційні можливості подолання стресу» надсилаються в Проектний офіс МОЗ України, а також на вебпредставництва Обласних військових адміністрацій (ОВА). Співробітники ОВА залучені до розбудови в регіонах системи піклування про психічне здоров'я, а також беруть участь в ініційованій першою леді О. Зеленською комунікаційній кампанії Всеукраїнської програми ментального здоров'я, що стартувала 24 березня 2023 р.

У матеріалах бюлетеня зазначається, що, згідно з опитуваннями, 70% українців відчували останнім часом стрес або сильну знервованість, проте лише 2% звернулися по психологічну допомогу. Такі результати опитування підтверджують актуальність і необхідність реалізації Національної програми психічного здоров'я і, особливо, комунікаційної кампанії, мета якої – сприяти формуванню в суспільстві культури піклування про ментальне здоров'я.

Інформаційно-аналітичний продукт СІАЗ «Інформаційні можливості подолання стресу» – це один із складових у системі комплексної допомоги з подолання психоемоційних проблем. Ресурс бюлетеня покликаний доповнювати, оновлювати та розширювати інформаційну базу державних установ, бібліотек і організацій щодо системи допомоги громадянам України в боротьбі зі страхами, стресами, панічними приступами, постравматичним синдромом (ПТРС). Матеріали бюлетеня орієнтовані на використання електронної інформації з метою доведення до відома громадян найбільш ефективних технологій боротьби з гострими проявами масових стресів, спричинених війною в Україні.

Таким чином, науково-практична діяльність СІАЗ НБУВ з інформаційно-аналітичного обслуговування, наразі у військовий час, забезпечує:

1) професійний інформаційний моніторинг онлайн-медіа із застосуванням широкого спектра інтернет-інструментарію та ІКТ для акумуляції і систематизації електронного ресурсу визначеної тематики;

2) аналіз електронного інформаційного ресурсу та експертні висновки на основі вивчення особливостей функціонування медійної сфери, дослідження впливу на вітчизняний інформаційний простір негативних факторів і динаміку їх прояву в життєдіяльності окремих громад, суспільства, особливо у воєнний час;

3) виготовлення різножанрових інформаційно-аналітичних продуктів оптимального формату відповідно до суспільно-інформаційного попиту, певної проблематики чи вимог замовника. Оперативний трансфер інфор-

маційно-аналітичних продуктів замовникам; поповнення інформаційними продуктами вебсайту ЦДСК НБУВ.

Практичне застосування результатів діяльності СІАЗ НБУВ свідчить про високу якість їхніх інформаційно-аналітичних продуктів і послуг та значний потенціал бібліотечної аналітичної роботи в забезпеченні широкого спектра суспільно-інформаційних запитів.

Список бібліографічних посилань

1. Про реалізацію проекту «Бібліотеки як центри підтримки громади в умовах воєнної загрози: робота з внутрішньо переміщеними особами» : Наказ Міністерства культури України від 18.09.2014 р. № 773. *Верховна Рада України. Законодавство України* : вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0773734-14#Text>

2. Желай О. Нові напрями бібліотечної роботи з допомоги внутрішньо переміщеним особам: теоретичні, методичні та прикладні аспекти. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 46. С. 292–312. <https://doi.org/10.15407/np.46.292>

3. Шарабура О. Методичний посібник для тренерів з медійної та інформаційної грамотності. *Без Брехні*. 2021. 24 трав. URL: <https://without-lie.info/laboratory/posibnyku/faktchekinh-i-mediahramotnist-slovyk-terminiv/>

4. Горовий В. Особливості використання електронних ресурсів національних бібліотек в умовах воєнного протистояння. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 64. С. 11–27. <https://doi.org/10.15407/np.64.011>

5. Желай О. Діяльність аналітичних та дослідницьких структур провідних бібліотек світу в кризові періоди: СІАЗ, CPR, RLRB та інші. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 64. С. 120–139. <https://doi.org/10.15407/np.64.120>

6. Золотухін Д. Інформаційний вплив рф за кордоном після 24 лютого збільшився в кілька десятків разів. *Інститут масової інформації*. 2023. 8 лют. URL: <https://imi.org.ua/news/informatsijnyj-vplyv-rf-za-kordonom-pislya-24-lyutogo-zbilshyvsysya-u-kilka-desyatkiv-raziv-zolotuhin-i50653>

7. Путін не лише розпочав війну в Україні, він також створив потужну індустрію брехні – Боррель. *Інформаційне агентство ASPI*. 2023. 13 лют. URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/putin-ne-lishe-rozpochav-viynu-v-ukraini-vin-takozh-stvoriv-potuzhnu-industriyu#gsc.tab=0>

8. Як Євросоюз захищатиметься від російської пропаганди, яка збільшує

свій вплив. *Європ. правда*. 2023. 9 лют. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/9/7155813/>

9. Після 24 лютого: яким був 2022 рік для регіональних медіа. *Інститут масової інформації*. 2023. 6 січ. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/pislya-24-lyutogo-yakym-buv-2022-rik-dlya-regionalnyh-media-i50014>

10. Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану: Рішення РНБОУ, введене в дію Указом Президента України 19.03.2022 р. № 152/2022. *Верховна Рада України. Законодавство України* : вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-22#Text>

References

1. Nakaz Ministerstva kultury Ukrainy “Pro realizatsiiu proektu *Biblioteky yak tsenry pidtrymky hromady v umovakh voiennoi zahrozy: robota z vnutrishno peremishchenymy osobamy*” [Order of the Ministry of Culture of Ukraine “On the implementation of the project *Libraries as community support centers in the conditions of a military threat: work with internally displaced persons*”]. (2014). *Verkhovna Rada Ukrainy*: vebsait – *Verkhovna Rada of Ukraine*: website [in Ukrainian]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0773734-14#Text>

2. Zhelai, O. (2017). Novi napriamy bibliotечноi roboty z dopomohy vnutrishno peremishchenym osobam: teoretychni, metodychni ta prykladni aspekty [New directions of library work to help internally displaced persons: theoretical, methodical and applied aspects]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 46, 292-312 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.46.292>

3. Sharabura, O. (2021). Metodychnyi posibnyk dlia treneriv z mediinoi ta informatsiinoi hramotnosti. [Methodical guide for media and information literacy trainers]. *Bez Brekhni*: vebsait – *No Lies*: website [in Ukrainian]. Retrieved from <https://without-lie.info/laboratory/posibnyky/faktchekinh-i-mediahramotnist-slovyk-terminiv/>

4. Horovyi, V. (2022). Osoblyvosti vykorystannia elektronnykh resursiv natsionalnykh bibliotek v umovakh voiennoho protystoiannia [Peculiarities of the use of electronic resources of national libraries in the conditions of military confrontation]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 64, 11-27 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.64.011>

5. Zhelai, O. (2022). Diialnist analitychnykh ta doslidnytskykh struktur

providnykh bibliotek svitu v kryzovi periody: SIAZ, CPR, RLRB ta inshi [Activities of analytical and research structures of the world's leading libraries in crisis periods: SIAS, CPR, RLRB and others]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho – Transactions of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*, 64, 120-138 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/np.64.120>

6. Zolotukhin, D. (2023). Informatsiinyi vplyv rf za kordonom pislia 24 liutoho zbilshyvsia v kilka desiatkiv raziv [The informational influence of the Russian Federation abroad has increased several dozen times after February 24]. *Instytut masovoi informatsii: vebsait – Institute of Mass Information: website* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://imi.org.ua/news/informatsijnyj-vplyv-rf-za-kordonom-pislya-24-lyutogo-zbilshyvsya-u-kilka-desyatktiv-raziv-zolotuhin-i50653>

7. Putin ne lyshe rozpochav viinu v Ukraini, vin takozh stvoriv potuzhnu industriiu brekhni – Borrel [Putin not only has started the war in Ukraine, he also created a powerful industry of lie – Borrell]. (2023). *Informatsiine ahentstvo ASPI – Information Agency ASPI* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://aspi.com.ua/news/politika/putin-ne-lishe-rozpochav-viynu-v-ukraini-vin-takozh-stvoriv-potuzhnu-industriyu#gsc.tab=0>

8. Yak Yevrosoiuz zakhyschatymetsia vid rosiiskoi propahandy, yaka zbilshuie svii vplyv [How the European Union will defend itself against Russian propaganda, which is increasing its influence]. (2023). *Yevropeiska pravda: vebsait – European Truth: website*. [in Ukrainian]. Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/9/7155813/>

9. Pislia 24 liutoho: yakym buv 2022 rik dlia rehionalnykh media [After February 24: What 2022 was like for regional media]. (2023). *Instytut masovoi informatsii: vebsait – Institute of Mass Information: website* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://imi.org.ua/monitorings/pislya-24-lyutogo-yakym-buv-2022-rik-dlya-regionalnyh-media-i50014>

10. Rishennia RNBOU, vvedene v diiu Ukazom Prezydenta Ukrainy “Shchodo realizatsii yedynoi informatsiinoi polityky v umovakh voiennoho stanu” [The decision of the National Security Service of Ukraine, put into effect by the Decree of the President of Ukraine “Regarding the implementation of a unified information policy in the conditions of martial law”]. (2022). *Verkhovna Rada Ukrainy: vebsait – Verkhovna Rada of Ukraine: website* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-22#Text>

Стаття надійшла до редакції 16.10.2023.

Oxana Zhelai,

PhD (Social Communications), Senior Researcher,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine

e-mail: ksenia0101@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5498-0559>

Library and Analytical Service in the Conditions of Military and Information Confrontation (case of SIAS NBUV)

The article highlights the research, methodological, and practical aspects of the organization of library information and library analytical services in accordance with the society information needs in wartime conditions; the changes in user requests and the mechanisms of influence on the information demand of library users, are characterized. The negative manifestations of hostile disinformation, fakes and manipulation in the domestic information space and the role of the scientific library in the system of countering aggressive information campaigns are analyzed.

The experience of SIAS NBUV (Service of Information and Analytical Support of Public Authorities, V. I. Vernadsky National Library of Ukraine) in information and analytical support of administrative power structures and provision of social and information requests during the war period, was reviewed and summarized. The features of analytical work of SIAS NBUV specialists regarding the performance of tasks in projects commissioned by representatives of central state authorities, were studied; the effectiveness of the application of professional analytics technologies, the functionality of Internet services and the mechanisms of web tools are detailed. The features of national and regional electronic mass media monitoring in the process of researching the problems of the functioning of the national information space, analyzing the risks of influence on the information field and ways to prevent negative information manifestations, are highlighted.

The effectiveness and demand of information research and intellectual library products, which are made on the basis of the results of electronic mass media monitoring and the study of a wide range of the media sphere problems, have been determined. It is shown by examples that the materials of releases of various genres of information products constitute a research and informational resource, which is used to solve various tasks, in particular, to overcome the consequences of hostile information aggression, to increase the level of informing Ukrainian citizens about methods and systems which could help in their fight with fears, stresses, mental disorders.

Attention is focused on the relevance of the information and analytical direction of the work of the scientific library in serving target users – representatives of state power structures, in providing users with verified socially significant information in the period of information confrontation.

Keywords: scientific library during the war period, SIAS NBUV, domestic information space, electronic mass media, information and analytical support of administrative and power structures, library information and analytical products.